

**СЕЋАЊЕ НА ПРВИ СВЕТСКИ РАТ – ПРОЈЕКАТ ИДЕНТИТЕТ
И СЕЋАЊЕ: ТРАНСКУЛТУРАЛНИ ТЕКСТОВИ
ДРАМСКИХ УМЕТНОСТИ И МЕДИЈА (СРБИЈА 1989-2014)**

**MEMORIES OF WORLD WAR I – PROJECT: IDENTITY AND MEMORY:
TRANSCULTURAL TEXTS OF DRAMATIC ARTS AND MEDIA
(SERBIA 1989-2014)**

Др Весна Ђукић
**К’О ОЧИ У ГЛАВИ:
УТИЦАЈ ЈЕЗИЧКЕ БАШТИНЕ
НА ИДЕНТИТЕТ**

Весна Ђукић¹
Факултет драмских уметности, Београд

К’О ОЧИ У ГЛАВИ: УТИЦАЈ ЈЕЗИЧКЕ БАШТИНЕ НА ИДЕНТИТЕТ²

Апстракт

Рад проблематизује однос штампаних медија у Србији према догађајима на културној и уметничкој сцени који су директно или индиректно повезани с обележавањем стогодишњице почетка Првог светског рата. Док су пројекти посвећени атентату на престолонаследника Франца Фердинанда били медијски пропраћени, програми у оквиру манифестације „Дани Европске баштине“ која је 2014. обележена темом „Језик и писменост“ – нису. Стога је основно истраживачко питање овог рада – зашто медији нису информисали јавност о овим програмима? Циљ рада је да утврди какав је однос према језичком наслеђу био у прошлости и какав је данас, полазећи од претпоставке да су језик и писменост основни елементи нематеријалног културног наслеђа једног народа који у значајној мери утичу на национални идентитет. У том смислу је предмет рада утицај медија на развој свести српског народа о себи и о свему око себе током протеклих сто година – почев од Првог светског рата до данас.

Кључне речи

Први светски рат, догађаји, језик и писменост, нематеријално наслеђе, идентитет, медији, културна индустрија, Србија

---

1 djukic.vesna@gmail.com

2 Овај текст је настао у оквиру рада на пројекту бр. 178012 „Идентитет и сећање: транскултурални текстови драмских уметности и медија (Србија 1989-2014)“, Факултета драмских уметности (Универзитет уметности у Београду), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Увод

У атмосфери обележавања стогодишњице од почетка Првог светског рата, тема која је доминирала уметничком сценом у Србији био је атентат Гаврила Принципа на престолонаследника Франца Фердинанда, познатији као „Сарајевски атентат“. На позоришној сцени се најпре одиграла аустријска премијера представе продуциране према нарученој драми Биљане Србљановић „Мали ми је овај гроб“ у бечком позоришту Шаушпиле (*Schauspielhaus*) у режији пољског редитеља Михала Задаре (Ђукић, 2014: 175). Затим је „Битеф театар“ поставио на репертоар драмски текст од истог драмског писца, али овога пута у режији сарајевског редитеља Дина Мустафића³. Представа је премијерно изведена и у Сарајевском камерном театру 55⁴, а у оквиру летње турнеје гостовала је у казалишту „Ulysis“ на Брионима (Хрватска) као и на више других локација на Јадрану. Прича о Сарајевском атентату и импликацијама тог чина на општем и личном плану, „с фокусом на значај борбе за слободу, револуцију и младост“, реализована је у копродукцији „Хартефакт“ фонда и „Битеф театра“ из Београда, „Камерног театра 55“ и фестивала МЕСС из Сарајева, казалишта „Улисис“ са Бриона и продуцентске куће „Тестамент филм“. Према речима редитеља, овај драмски текст Биљане Србљановић је „прилика да се сценски истражи историјски преломни тренутак човечанства, кроз савремену перспективу балканског усуда који нас привезује за гробове и успомене, ставља у позицију сталног преиспитивања, ситуацију националне дужности и нужности супростављања стварности“⁵.

Филмска продукција је такође обележила стогодишњицу Сарајевског атентата. Један од наших најнаграђиванијих сценариста **Срђан Кољевић** је, после дугог одлагања, почео да снима филм *Бранио сам Младу Босну*. **Премијера је заказана за октобар, а након ње планира се и емитовање серије на РТС-у⁶**. Овај уједно први и једини филмски пројекат створен поводом сећања на овај историјски догађај, на основу документарних података, прати причу која је на позоришној сцени, али и у медијским информативним текстовима, остала у сенци. То је прича о адвокату **Рудолфа Цистлера**, који је по службеној дужности бранио

3 <http://www.pozorista.com/predstava/mali-mi-je-ovaj-grob/2020/>

4 <http://www.blic.rs/Kultura/Vesti/462193/Predstava-Mali-mi-je-ovaj-grob-sutra-premijerno-u-Sarajevu>

5 <http://www.blic.rs/Kultura/Vesti/479707/Mali-mi-je-ovaj-grob-na-Brionima>

6 <http://www.blic.rs/Kultura/Vesti/499931/Premijera-filma-Branio-sam-Mladu-Bosnu-14-oktobra-u-Sava-centru>

Гаврила Принципа и његове другове оптужене 1914. за велеиздају и убиство аустроугарског престолонаследника **Франца Фердинанда**.

На књижевној сцени се појавила збирка прича *Гаврилов Принцип*, у издању издавачке куће „Лагуна“ која је обухватила радове 14 књижевника. Међу њима је и Дејан Стојиљковић, писац из Ниша, аутор романа о далекој историји ових простора (*Константиново раскришће*, *Дуге ноћи и црне заставе*, *Знамење анђела*). У интервјуу поводом објављивања приче, он каже:

Лепо је рекао Емир Кустурица: Пуцањ Принципа у Фердинанда је пуцањ у Хитлера. Фердинанд је био окупатор Принципове отаџбине и морао је да га убије. То је херојски чин. То је борба против диктатуре, потез слободоумног човека... Замислите да је неки Француз убио Хитлера 1939. Тај би био највећи јунак свих времена. Друга је ствар што смо се ми увек понашали поданички, посебно је то изражено сада. Мене су учили да је Принцип херој, сада се копља ломе око тога да ли је он терориста или борац за слободу. Неки га чак и у Србији сматрају терористом⁷.

С друге стране, установе културе које се баве заштитом културне баштине су поводом стогодишњице обележавања Првог светског рата реговале на сличан начин. Архив Југославије је приредио изложбу архивских докумената „Млада Босна и Сарајевски атентат“ на чијем се отварању присутнима обратио Председник Републике Србије Томислав Николић. У свом излагању приказао је историјску генезу догађаја који су претходили стварању Младе Босне, њеном деловању и анализирао је чин Гаврила Принципа истакавши да се он не може разумети другачије него као одбрана сопствене земље, контранапад на симбол монархије која је одузела слободу његовој домовини. Нагласио је: „...Атентат се никако не сме истргнути из историјског контекста сваке врсте – од идеолошког, филозофског, општеевропског, историјског – до чињенице да се живело у неслободи, потпуном понижењу, гушењу националног идентитета, симбола, институција образовања, културе, да се живело у неиздрживим наметима, бахатим терорисањима становништва, нарочито интелектуалаца и просвећене омладине. На све то, као провокација, безобзирност или увреда, дошла је одлука монархије да се демонстрира сила и моћ над житељима Босне и Херцеговине. Њу је претендент на

---

7 <http://www.blic.rs/Kultura/Vesti/486885/Prica-o-Andricu-izazvace-buru>

аустроугарски трон показао избором датума посете Сарајеву и одржавање војних маневара – на Видовдан...“⁸

Осим што је Видовдан верски празник, овај датум је трајно и неизбрисиво уписан у сећање и памћење српског народа, будући да се тог дана 1389. године одиграла Косовска битка којом су Срби бранили свој суверенитет од Турске. Зато тај датум симболично носи значај и значење који су трајно и нераскидиво повезани с националним идентитетом Срба у Србији и ван ње.

Истим поводом, Историјски музеј Србије поставио је репрезентативну изложбу „Србија 1914“. Поставка настоји да посетиоцима на едукативан и интерактиван 3Д начин приближи политички, културни, научни и привредни успон Србије с почетка 20. века, догађаје који су претходили самом рату, међу којима: Царински рат, Анексиона криза, балкански ратови, Сарајевски атентат, Јулска криза и Нишка декларација, као и српске војне успехе из 1914, прве године Првог светског рата⁹.

Већина наведених пројеката посвећених Сарајевском атентату била је подржана од стране Министарства културе и информисања и медијски пропраћена. У објављивању наслова на ту тему нарочито је предњачио штампани лист *Блиц*. За разлику од уређивачке политике вођене у овом високотиражном дневном листу претходних година (Ђукић 2012), током 2014. се уочава приметна промена односа према култури која се, делом, може објаснити и чињеницом да су установе културе поводом обележавања почетка Првог светског рата јавности понудиле бројне културне и уметничке програме.

Међутим, поред директно повезаних програма с темом обележавања стогодишњице, у току исте године, културна сцена је понудила и читав низ других програма који нису директно, већ индиректно повезани с годишњицом. Један број таквих програма је развијен у оквиру међународне манифестације „Дани Европске баштине“. Међу њима су, за тему овог рада, репрезентативна два догађаја на тему „Језик и писменост“: први – изложба „Путеви „Мирослављевог јеванђеља“ – јединственог споменика српске писмености и уметности“ Народног музеја у Београ-

---

8 http://www.arhivyu.gov.rs/active/sr-latin/home/glavna_navigacija/izlozbe/gostujuce_izlozbe/mb_rs_2014.html

9 <http://www.blic.rs/Kultura/Vesti/494659/Izlozba-Srbija-1914-u-Istorijskom-muzeju-Srbije-od-ponedeljka>

ду, а други – Трибина Стеван Мајсторовић „Ћирилица као стандард“. Изложба у Народном музеју је конципирана као стручно кустоско вођење кроз изложбени простор Музеја на првом спрату, на којем се у одређеним временским интервалима и у складу с протоколом заштите, јавности излаже „Мирослављево јеванђеље“, док је трибина у Заводу приказала резултате прве фазе истраживања „Преглед положаја српске ћирилице у култури и јавној комуникацији“ аутора Синише Стефановића.

За разлику од културних и уметничких догађаја непосредно повезаних с годишњицом почетка Првог светског рата, ови програми нису били медијски пропраћени и јавност је могла с њима да се упозна једино на интернет презентацијама установа културе које су програм конципирале и реализовале.

Зато је основно истраживачко питање овог рада зашто штампани медији, међу којима и лист *Блиц* чија је уређивачка политика у години обележавања почетка Првог светског рата била склонија темама у области културе више него претходних, нису информисали јавност о овим програмима?

„Мирослављево јеванђеље“ у Првом светском рату

Према резултатима научног истраживања *Фонда „Принцеза Оливера“*, уочи објаве рата Србији 1914. године, главни део Трезора Народне банке Србије (Државне благајне) у коме се налазио државни новац и златне резерве, евакуисан је из Београда за Крушевац. У Крушевцу, начелнику Државне благајне Авраму Левићу у посету долазе народни посланици Љубомир Давидовић и Војислав Маринковић и предају му на чување „Мирослављево јеванђеље“. Овај најстарији српски ћирилични рукопис и споменик српског књижевног језика из 12 века је народним посланицима предао краљевски библиотекар из Тополе. Он је, пакујући књиге и документацију краља Петра за евакуацију, у једном од сандука пронашао и „Мирослављево јеванђеље“. Иако је непознато како је оно доспело у посед краља Петра¹⁰, познато је да је библиотекар Ружић предао

10 Ова највреднија српска књига је вековима путовала, а прелазећи „из руке у руку“, крајем 19. века је доспела у посед Краља Александра Обреновића, коме је братство Манастира Хиландар на Светој Гори у Грчкој поклонило рукопис; он је пратећи пут цара Душана на Васкрс 1896. посетио Манастир Хиландар у намери да исплати дугове Манастира и тако га врати под српски суверенитет; рукопис је из сефа Краља Александра нестао на дан

Јеванђеље регенту Александру, а овај посланицима Давидовићу и Маринковићу на чување.

Схвативши о каквој се вредности ради, начелник Левић је у присуству посланика запаковао „Мирослављево јеванђеље“ онако како се по правилу паковао новац. Пакет је предат на чување Владимиру Стевчићу, вршиоцу дужности главног благајника. Речено му је да је у питању изузетно вредна ствар и да је чува „к’о очи у глави“. Стевчић и његов заменик Васа Станковић нису се одвајали од пакета и ноћу су, на смену, спавали преко њега. Тек су на Крфу сазнали шта се у њему налазило. Тако је Државна благајна, а са њом и „Мирослављево јеванђеље“, пратила кретање српске владе од Крушевца до Ниша, Краљева и Рашке, а потом је 1915. године следила повлачење српске војске. На путу од Рашке, преко Пећи, Подгорице, Скадра и Сан Ђовани ди Медуе до Крфа, дошло је до разних проблема. Део Благајне успут је покраден, али на сву срећу потом пронађен и враћен. Бродове на којима се налазила Благајна у Сан Ђованију бомбардовао је аустријски авион којим је управљао српски пилот. Ниједна бомба није погодила циљ.

На Крфу је пред председником владе Николом Пашићем и у присуству Левића, Стевчића, Станковића, Давидовића и Маринковића, отпечаћен пакет са „Мирослављевим јеванђељем“ и утврђено је да је књига стигла неоштећена. „Мирослављево јеванђеље“ се неко време налазило на Крфу, у сефу Државне благајне, а потом је предато на старатељство српској влади, председнику Пашићу и министру Стојану Протићу. По окончању рата, 1918. године, реликвија се са владом безбедно вратила у Београд.

Између два светска рата, „Мирослављево јеванђеље“ је остало у поседу породице Карађорђевић, упркос одлуци Министарства просвете из 1903. године да се оно преда на чување Народној библиотеци Србије. Кнез Павле, који се у то време старао о „Мирослављевом јеванђељу“, поклонио га је 1935. године сопственом музеју. Тако је у бомбардовању, 6. априла, 1941. рукопис избегао судбину више стотина средњовековних повеља, рукописних књига и инкунабула, скоро 50 хиљада комплекта ча-

---

Мајског преврата 1903. када је група официра извршила атентат на Краља и Краљицу; о путевима овог рукописа, снимљен је филм који се налази на интернет локацији <http://www.basatabalkana.com/2013/10/miroslavljevo-jevandjelje-film-o-najvrednijoj-srpskoj-knjizi/>

сописа и новина и око 350 хиљада књига, које су изгореле у до темеља савременој згради Народне библиотеке на Косанчићевом венцу¹¹.

„*Мирослављево јеванђеље*“ је 2005. године уписано у УНЕСКО листу *Памћење света*¹², а постало је и део препознатљивог идентитета Народног музеја, посебно због употребе минијатуре са две сучељене птице за лого Музеја¹³.

Ћирилица од првог светског рата до данас

Како се наводи у извештају о реализацији прве фазе пројекта „Преглед положаја српске ћирилице у култури и јавној комуникацији“¹⁴, феномен опадајуће употребе ћириличног писма у јавној и приватној комуникацији од темељног је значаја за културу Србије. У одсуству јасно дефинисане националне културне политике, чини се реалном могућност да постојање ћирилице, *par excellence* примера светске културне разноликости, буде најозбиљније угрожено.

С друге стране, тај је феномен парадоксалан и у глобалним оквирима изузетан, јер се своди на изостанак остваривања права националне већине у некој од модерних држава на употребу матичног писма у одсуству војно-управне окупације. Овом проблему посвећен је и чланак објављен у листу *Новости* који указује на чињеницу да у Националном комитету за нематеријално културно наслеђе нема стручњака у области језика, те ово тело не може да се компетентно бави језичким наслеђем као најважнијим елементом нематеријалног културног наслеђа једног

---

11 Из текста Николе Гиљена, Соње Јовићевић Јов и Јелене Мандић публикованог у ревији *Историја*, као резултат научно-истраживачког рада Фонда „Принцеза Оливера“ <http://www.bastabalkana.com/2012/12/miroslavljevo-jevandjelje-istorija-najstarijeg-srpskog-cirilicnog-rukopisa-i-istorijske-relikvije/>

12 Програм „Памћење света“ УНЕСКО је покренуо 1997. да би се сачувала и промовисала светска културна документациона баштина од универзалне вредности. Светски регистар културне документационе баштине пандан је оном другом светском регистру културне баштине за непокретне споменике културе. У овај светски регистар до сада је укључено 120 рукописа, архива и колекција, из 57 земаља света. Фототипско издање „Мирослављевог јеванђеља“ налази се у Библиотеци УНЕСКО-а у Паризу, скупа са документима, рукописима и колекцијама најзначајнијих светских умова, међу којима је и Архива Николе Тесле.

13 <http://www.narodnimuzej.rs/program-obelezavanja-manifestacije-dani-evropske-bastine-jezik-i-pismenost/>

14 <http://www.zaprokul.org.rs/ArticleDetails.aspx?ID=365>

народа¹⁵. Следствено томе, ако постоји заборав језичке баштине, ако се она не користи и не успоставља релације с језиком и писменошћу савременог друштва, ћирилица може заувек бити изгубљена, а тиме и значајан део националног идентитета српског народа.

Стога је у истраживању Завода приступ проблему употребе српске ћирилице постављен као питање постојања и спровођења националних и међународно прихваћених стандарда, дакле као државно питање, будући да Члан 10. Устава Републике Србије прописује: *У Републици Србији у службеној употреби су српски језик и ћирилично писмо. Службена употреба других језика и писама утврђује се законом, на основу Устава.*

У недостатку монографије која би тај проблем шире обухватила, овим је радом осветљено свега неколико аспеката: историјски развој феномена, идеолошко-политичка природа проблема, те преглед релевантног законодавства са примерима. Рад се базира на несумњивим квантитативним индикаторима развијеним према подацима Народне библиотеке Србије. На основу њих је израђена анализа кретања броја публикација на штокавском језику штампаних модерном српском ћирилицом [књиге и периодика (1900 – 2012 године)]. Тај инструмент коришћен је као основ за разумевање процеса у две Југославије и потоњем времену. Графички приказују значајно опадање броја књига и периодике штампаних на територији Србије (са АП Косово и Метохија) од 1900. до 1998. године, а такође и од 1998. до 2012. године. То јасно указује да издаваштво у Србији значајно доприноси забораву ћириличног писма и то у континуитету, нарочито почев од треће деценије 20. века када је у Краљевини Југославији, након атентата на Краља Александра у Марсеју, започело оснаживање националних култура (Димић 1996: 329). Према подацима Завода, употреба ћириличног писма је додатно смањена након Другог светског рата, а нарочито у периоду од 1958. до 1988. године када је достигла историјски минимум.

Питање власти и државне управе

Још у 12. веку је српски просветитељ Св. Сава поставио правило да нико нема права да друге омета у управљању земљом, собом и народом коме припада, јер је Бог свакоме дао право да учествује у владању

---

15 Ненад Грујић, *Писце удаљили од наслеђа*, Новости, 30. септембар 2014.

земљом: „Они који желе да све државе и народе претворе у једну, раде против Бога јер би хтели да све, сву власт над свим народима узму у своје руке, и да униште сваку разлику између народа, да смање различитост богатства толиких народа. А најважнија штета коју такви насилници чине овом Свету, овом Божјем делу, јесте што сваком човеку одузимају учешће у власти, па све људе и све народе претварају у послушнике једног моћника, у једну државу. А када људи и народи не могу собом и својим народом да владају, и да негују своје посебности, него им други прописује живот, смањује се човек, смањују се људске основне моћи“ (Милетић 2002: 326, 327).

Према том правилу, анексија Босне од стране Аустроугарске је то право прекршила о чему још 1909. године пише зачетник српског либерализма, политичар, дипломата, професор, књижевник и министар Владимир Јовановић у својој расправи „Проблем Блиског истока и пан-германска опасност“ (Томандл, 2011: 259)¹⁶. Посматрајући политичке прилике које су настале услед анексионе кризе, он ту истиче перфидност Аустро-Угарске што је, упркос одредаба Берлинског конгреса од 1878, својеволно погазила уговор и бесправно анектирала Босну и Херцеговину (1908), чиме је, како наводи, целу европску јавност ставила пред свршен чин који је довео до кобних последица. Јовановић оптужује Аустрију да у Босни и Херцеговини за тридесет година окупације није много учинила за развитак њене материјалне културе, већ је само бринула да те земље економски искористи. Она ништа није допринела за физички, интелектуални и морални напредак тамошњег живља, нити је решила аграрно питање, нити је средила порески систем, а и јавној настави није придавала потребну пажњу. Према Србима у двојној Монархији поступало се неправедно, те са силом и лукавством сваке врсте, ометало њен народни живот с настојањем да се „одрекну не само своје народне аутономије него и своје вере, свог рођеног језика и националне идентичности“¹⁷ (Томандл 2011: 260). Посебно је занимљива чињеница да је ова Јовановићева критички интонирана расправа преведена на енглески и објављена у Лондону 1909. године као посебна књига под насловом *The Near-Eastern Problem and The Pan-German Peril*. Иако није променила однос Аустроугарске према Србима у БиХ, с разлогом се може претпоста-

---

16 Јовановићева расправа је као посебан отисак прештампана из Архива за правне и друштвене науке 1909. године, а о њој пише др Миховил Томандл у својој књизи: *Владимир Јовановић, прилог културно-политичкој историји Србије* коју је објавио Историјски архив у Панчеву 2011. године

17 Проблем Блиског истока и пан-германска опасност, стр. 8.

вити да је имала утицај на даљи ток догађаја и формирање савезничких снага у Првом светском рату.

Такође, у признању анексије као свршеног чина, Јовановић види велику погрешку коју су починиле европске велике силе. Сматрајући уступање Босне и Херцеговине Аустрији обичном територијалном компензацијом, Јовановић налази да су велике силе, пре него што су дале своју санкцију, требало да имају на уму „неотуђена права Босанаца и Херцеговаца, као људи, или право Срба на народни живот и развитак, и гаранције за равнотежу и мир у Европи“¹⁸. Својим поступком велике силе су створиле велико незадовољство и учиниле једну грубу неправду, што ће имати за последицу „да побије сваку наду у европску помоћ и да повећа огорчење народа коме је учињена неправда. Очајање може озлоједити цео нараштај; па створити уверење да су народи дужни да сами себи прибављају правду, кад је другчије не могу добити“¹⁹ (Томандл 2011: 261).

Сарајевски атентат је био одговор на ту неправду, а затим је објављивање рата Србији показало да Аустроугарска наставља да демонстрира силу и крши Божји и људски закон. Срби су знали да је то њен крај, удружили се са савезницима и однели победу. Након завршетка Првог светског рата, Аустроугарска је престала да постоји, а самосвест народа који су живели на подручју некадашње монархије се мењала током наредних сто година. На промену су најпре утицали процеси снажења националних култура на тлу Краљевине Југославије у периоду од 1935-1938. године будући да „југословенство као национална идеологија и политичка пракса диктатуре није више имало онако бројне заговорнике као за краљева живота, како у редовима политичара тако и у круговима идеалиста и занесењака југословенством“ (Димић 1996: 329-396). Међутим, идеологија југословенства се одржала и наставила развој после Другог светског рата под утицајем Комунистичке, а касније трансформисане Социјалистичке партије на власти у бившој Југославији (ФНРЈ, СФРЈ). Она је читавим низом политичких одлука практично имплементираних од стране државне управе, креирала нови-стари транснационални југословенски културни идентитет. Међутим, данас, на самосвест српског народа те државе више немају утицаја, будући да више не постоје, али су, судећи према подацима, њихове политике постале саставни део савремене издавачке и медијске политике.

---

18 Исто, стр. 19.

19 Исто, стр. 21.

Закључак:

питање друштвене одговорности и идентитета

Ако анализирамо садржај уметничких пројеката којима се, уз подршку Министарства културе и информисања Републике Србије, обележава почетак Првог светског рата, видећемо да су информативни и промотивни материјали тих пројеката писани латиницом упркос томе што је Уставом Републике Србије за службену употребу предвиђено ћирилично писмо. Истовремено су ови пројекти у значајној мери медијски промовисани, а у томе посебно предњачи лист чији је лого такође исписан латиницом и који свој садржај објављује латиничним писмом. На основу тога се може закључити да су уметничке и уређивачке политике у Србији и даље окренуте конструкцији транснационалног, а не националног идентитета. Док је национални идентитет српског народа још од 12 века утемељен на српском језику и ћириличном писму, транснационални идентитет је конструисан стварањем српско-хрватског језика и употребом латиничног писма на простору бивше Југославије тек током друге половине 20. века. У погледу утицаја на идентитет, српски народ, дакле, с једне стране има „Мирослављево јеванђеље“ као најстарији споменик културе писан ћириличним писмом које је српска војска у повлачењу на Крф чувала као очи у глави, и потврду службене употребе српског језика и ћириличног писма у Уставу Републике Србије. С друге стране, постоји заборав ћириличног писма чак и међу стручњацима за заштиту нематеријалне баштине и значајан број штампаних медија који том заборау у великој мери доприносе својим правним статусом, високим тиражом и уређивачком политиком књига, публикација и дневних новина. Као и приликом анексије Босне и Херцеговине и објаве рата Краљевини Србији, на мети је национални културни идентитет који су Срби у прошлости одлучно бранили, само овога пута, како би рекао Владимир Јовановић, „неправду“ не чине Аустроугарска и друге велике европске силе које су признале анексију БиХ, већ издавачке и медијске куће које легално послују у Србији. Већина њих је основана након Другог светског рата у држави чији је службени језик био српско-хрватски, а писмо латиница те су штампана издања била намењена тржишту на укупној територији те некадашње државе Социјалистичке федеративне републике Југославије (СФРЈ). С друге стране, као последица глобализације и политичких промена, након избора 2000. године у Србији је дошло до експанзије културне и медијске индустрије у којима су усредсређени значајни материјални, финансијски и људски ресурси. Њихово често транснационално приватно власништво омогућава да одлучивање

о питањима која нису од значаја само за компанију, већ и за друштво „не буде под контролом народа, па чак ни влада на територији држава у којима послују“ (Ђукић, 2012: 302). То профитно оријентисаним компанијама пружа могућност да не уважавају културне различитости, нити да своје пословање ускладе с јавним интересом државе на чијој територији послују. У овоме их делимично ограничава концепт „друштвено одговорног пословања“ који у склопу пословне етике подстиче да се у пословне процесе организације укључе активности којима је циљ испуњавање очекивања друштва (Вуковић, 2013: 455) и део остварене добити уложи у развој локалне заједнице на чијој територији се добит остварује. Како би нека организација у своје процесе могла укључити активности друштвено одговорног пословања, она мора знати која су то очекивања која друштво има, дакле – мора познавати своју друштвену одговорност. Стога је кључно питање да ли су издавачка и медијска предузећа која послују у Србији препознала очекивања друштва у погледу очувања ћириличног писма као основног елемента идентитета већинског српског народа и колико су током протеклих 15 година практично демонстрирала свест о друштвено одговорном понашању. Посебно би било значајно истражити употребу ћириличног писма у културној и медијској индустрији након доношења Устава Републике Србије који је недвосмислено дефинисао службену употребу тог писма. Тек када научна заједница у Србији буде располагала већим бројем релевантних података о пословној етици издавачких и медијских предузећа на територији Србије, могло би се закључити у којој мери је коришћење латинице свесно одабран рестриктивни инструмент усмерен против националног идентитета већинског српског народа, а у којој представља избор који омогућава да се издавачки и медијски производи пласирају на ширем тржишту и успоставе бољу језичку комуникацију с купцима у окружењу које такође баштини српско-хрватски језик, као тековину претходних држава Југославија.

Литература

- Вуковић, Драгутин (2013) *Пролегомена друштвено одговорном пословању од Левиатхана до ИСО 26000*, Бријуни: Хрватско друштво за квалитет.
- Димић, Љубодраг (1996) *Културна политика Краљевине Југославије 1918-1941, књига прва, Београд: Стубови културе.*
- Ђукић, Весна (2012) *Држава и култура, студије савремене културне политике*, Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности у Београду.
- Ђукић, Весна (2014) *Изазови позоришне политике у Србији: финансирање у функцији вредносно-идејних циљева, тематски постконференцијски зборник радова Менаџмент драмских уметности и медија: изазови 21. века*, Београд: Факултет драмских уметности, стр. 171-181.
- Ђукић, Весна (2012) „Живети без културе: медији и културна политика у Србији“, *Култура*, број 137, тематски број (Не)култура, уредници темата Дивна Вуксановић и Драган Ђаловић, Београд: Завод за проучавање културног развитака, стр. 12-25.
- Милетић, Милан М. (2002) *Извори, роман о Немањи и Светом Сави*, Београд: Манастир Сланци
- Томандл, др Миховил (2011) *Владимир Јовановић, прилог културно-политичкој историји Србије*, Панчево: Историјски архив у Панчеву
- *Устав Републике Србије*, Сл.гласник РС бр. 98/2006.

LIKE THE EYES IN THE HEAD: THE IMPACT OF LINGUISTIC HERITAGE TO IDENTITY

Summary

The work questions the relationship between print media in Serbia and the events in the cultural and artistic scene that are, directly or indirectly, associated with the celebration of the centenary of the outbreak of the First World War. While there was media coverage of the projects dedicated to the assassination of Archduke Franz Ferdinand, that could not be said with the programs within the event "European Heritage Days", which in 2014 marked the theme "Language and Literacy". Therefore, the primary research question of this study is: why the media did not inform the public about these programs? The aim is to establish a correlation between the topics of those cultural projects and topics of the First World War, which dominates over the Serbian cultural and media scene throughout 2014. Correlation is established through language and literacy as key elements of the intangible cultural heritage which significantly influence the national identity. The subject of this paper is development of national identity in Serbia over the past hundred years.

The paper concludes with the statement that, as in the case of annexation of Bosnia and Herzegovina and the declaration of war to the Kingdom of Serbia, national cultural identity of the Serbs, strongly defended in the past, is still a burning question; but, this time, as Vladimir Jovanovic put it - the "injustice" does not come from Austro-Hungary and other great European forces that recognized the annexation of Bosnia and Herzegovina, but from various publishing and media companies that operate legally in Serbia. This is a result of the global development of cultural and media industries in which they revolve important material, financial and human resources. Their transnational private ownership allows decision-making concerning the issues that are of importance not only for the company, but also for the society, not to be under the control of the people, even government in the territories in which they operate. In this way, profit-oriented companies are not obliged to take into account cultural differences, nor to harmonize their operations with the public interest of the state in whose territory they operate. In doing this, they are to some extent restricted by the concept of "corporate social responsibility" that, within prescribed business ethics, encourages the business processes

of an organization to include the activities aimed at meeting the expectations of society, and to invest a part of the achieved profits in the development of the local communities in whose territory the gain is generated.

For the purpose of incorporating the activities of corporate social responsibility, one organization needs to know about the expectations of society; that is – it must know what its social responsibility is. Therefore, the key question is whether the publishing and media companies operating in Serbia recognized the expectations of society with regard to the preservation of the Cyrillic alphabet as the basic element of the identity of the majority of the Serbian people and how over the last 15 years practically demonstrated awareness of socially responsible behavior. In particular, it would be important to investigate the use of the Cyrillic alphabet in the cultural and media industry after the adoption of the Constitution of the Republic of Serbia, which is unambiguously defined by the official use of the letter. Only when the scientific community in Serbia gets access to a greater number of relevant data on business ethics of the publishing and media companies in Serbia, one could conclude to what extent the use of the Latin alphabet is consciously chosen to be a restrictive instrument directed against the national identity of the majority of the Serbian people, and to what extent it presents a choice which enables the publishing and media products to reach better market positions and to establish a better communication with the customers in an environment that inherited the Serbo-Croatian language as well, being the legacy of former Yugoslavia.

Key words

First World War, events, language and literacy, intangible heritage, identity, media, cultural industries, Serbia